CHAPTER 4

İDEOLOJİK ÇATIŞMALARIN ODAĞINDA BİR ŞEHİR TARİHİ İNCELEMESİ: ARTVİN VE ÇEVRESİ

A STUDY OF URBAN HISTORY AT THE CENTRE OF IDEOLOGICAL CONFLICTS: ARTVIN AND ITS SURROUNDINGS

Onur GÜVEN¹

¹Arş. Gör., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Fakülte Dekanlığı, Sosyal Bilimler Bölüm Bşk.
Ankara, Türkiye

e-mail: guvenonur@jandarma.gov.tr

DOI: 10.26650/BS/SS22.2021.001-5.04

ÖZ

Doğu Karadeniz, tarih boyunca çeşitli toplulukların ve kültürlerin etkisi altında kalmış bir bölgedir. Bu çerçevede Anadolu'nun Kafkasya ile buluştuğu noktada yer alan Artvin, stratejik açıdan önemli konumdadır. Artvin'in dışında Erzurum, Kars ve Ardahan'ın bir kısmını kapsayan bölgeye eski dönemde Tao-Klarceti denmekteydi. Uzun bir dönem bu coğrafya Gürcülerin yönetimi altında kalmıştır. Onların burada yapmış oldukları kiliseler ve manastırlar, sahayı Gürcüler nezdinde oldukça önemli bir pozisyona getirmiştir. İlk önce Kıpçaklar daha sonra Selçuklular ve Osmanlıların faaliyetleri neticesinde Tao-Klarceti Bölgesi, Türk yurdu hâline gelmiştir. İlerleyen dönemde Ardahan, Artvin gibi yerler kesin olarak Türk topraklarına katılınca bu durum bazı Gürcü çevrelerini derinden sarsmıştır. Stalin döneminde başlayan Gürcü tarihini yeniden yazma projesi kapsamında 1940'lı yıllarda hazırlanan eserlerde, Ksenophon'un Anabasis kitabına atfen Grek kökenli olmayan toplulukların Gürcü menşeli olduğu tezi ortaya atılmıştır. Bundan dolayı Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki otokton halkların Gürcüler olduğu ileri sürülmüş, kadim halk bahsinden hareketle bölgenin Gürcistan'a iade edilmesi talebinde bulunulmuştur. Özellikle Artvin ve çevresi yoğun bir Gürcü propagandasına maruz kalmıştır. Dönemin önde gelen Türk bilim insanları bu iddiaların ilmi dayanağı olmadığına dair yazılar kaleme almışlardır. Gürcü Türkologlar ise ileri sürdükleri tezlerle bölge üzerinde etnik milliyetçilik yapmışlardır. Bu çalışmada, söz konusu coğrafya üzerinde Türk araştırmacıların ortaya koydukları görüşler ve Gürcü Türkologların çalışmaları karşılaştırılarak bir analiz yapılacaktır. Bu analiz bilhassa Gürcü literatürünün taranmasıyla gerçekleştirilecektir. Ayrıca daha önce Artvin'de yaptığımız saha çalışmasından hareketle

yöre halkının anlamını bilmediği kelimeleri Gürcüce ve Ermenice olarak tanımlaması yanlışlığı gibi, saha araştırmasında karşılaşılan problemlerden de bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Gürcüler, Kartveller, Tao-Klarceti, Artvin

ABSTRACT

The Eastern Black Sea Region has been influenced by various communities and cultures throughout history. In this context, Artvin, located at the point where Anatolia meets Caucasus, is strategically important. Outside of Artvin, the region, which includes some parts of Erzurum, Kars, and Ardahan, was called Tao-Klarceti in ancient times. For a long time, this region was under the control of Georgians. The churches and monasteries they built here brought the region to a very important position for Georgians. As a result of the activities of, first, the Kipchaks, then, the Seljuks, and Ottomans, the Tao-Klarceti Region became a Turkish homeland. The rewriting project of Georgian history, which started in the Stalin period, suggested in the works prepared in the 1940s, that according to Xenophon's book *Anabasis*, non-Greek communities of the region were of Georgian origin. Therefore, it has been claimed that the autochthonous peoples in the Eastern Black Sea Region are Georgians. Particularly, Artvin and its environs were influenced by intense Georgian propaganda. At that time, Turkish researchers wrote articles stating that these claims had no scientific basis. Georgian Turkologists have since studied the region through the lens of ethnic nationalism. In this study, an analysis is made by comparing the opinions of Turkish researchers in the region and the studies of Georgian Turkologists. This analysis is carried out by searching the Georgian literature, in particular. In addition, this study discusses problems encountered in field research, such as the mistake of describing the words that the people of the region do not know, signifying the meaning to be Georgian and Armenian, all of which is based on previous fieldwork in Artvin.

Keywords: Turks, Georgians, Kartvelian peoples, Tao-Klarceti, Artvin

EXTENDED ABSTRACT

Artvin and its environs are important in terms of being located at a point where Anatolia meets the Caucasus. This region has undoubtedly been home to various communities throughout history or has been a city on various transit routes. Artvin is a province located in the easternmost part of the Eastern Black Sea Region. It is situated on a sloping terrain on the western side of the Coruh valley. The road that follows the Çoruh valley on the side up to Borçka then passes through the Eastern Black Sea coastal mountains through the Hopa tunnel and connects to Hopa and Arhavi on the Black Sea coast. This road leads from the Artvin to the south by following the Çoruh valley for a while. It follows the Çoruh valley and intersects the road between Ardahan and Kars and the main road connecting Erzurum to Hopa and around Artvin. The city is at a strategic junction. Founded on such a geography, the city has been dominated by different nations throughout history. Romans,

Iranians, Arabs, Georgians, Armenians, Turks, and even Mongols appear as communities that have had an impact on the region. This diversity has deeply affected Artvin's culture. It is common for many nations to track down a rich culture. This richness manifests in the language spoken in the region and its people's clothing, food culture, craft, folklore, and musical instruments. It is incompatible with scientific realities to make inferences without making detailed analysis of the events (migration, war, settlement, etc.) that occurred throughout the historical process that affects the historical infrastructure of the city and its cultural texture. Especially in the daily spoken language used by the local people, the influence of various languages exists. Artvin, which is almost the product of a fusion, is another issue that does not fit the historical reality, in particular the etymology of the names of places, people, and products that are of Georgian or Armenian origin, whose meaning is not known nor understood by the majority. In recent studies, close to 100 Mongolian words have been identified the unique dialect of Artvin; tens of words were also found to be in Turkish. Removing ideologies with political goals, such as ethnic nationalism, further allows for a proper understanding of the unique history of the city.

Artvin and its surroundings are of great importance for Georgians. Both historical and religious reasons come to the fore here. The region, known as Tao-Klarceti in the historical nomenclature (ტაო-კლარჯეთი) is comprised of the northeastern portion of Erzurum, Artvin, Ardahan and the northern part of Kars within the borders of the northeastern borders of Turkey and is also referred to as Historical Southwest Georgia. It is a field where Georgians have dreams. Priest Grigol Handzta pioneered the construction of churches and monasteries in the region, both religious and educational. The presence of many religious structures, of course, caused Georgians to attribute holiness to the region. As a result of the conquests of Seljuks, the demographic structure of Tao-Klarceti changed because the Seljuks were engaged in settlement activities in the region. This situation left a bad traces in the memory of Georgians. The Turkish raids, which started with the Seljuks, continued with other Turkish communities and revealed a negative situation with the Georgians. They saw these raids and settlements as the occupation of their own homeland. This thought has undoubtedly lasted until today. History research and textbooks, especially in Georgia under Soviet Russia (1921-1991), emerged as a product of ideological obsession such that in 1945, the issue of granting the territory in the eastern part of Giresun to Soviet Georgia was a result of this idea. Georgian history books prepared in accordance with Stalin's directives were filled with articles stating that lands that have constituted a part of the Turkish homeland, the Eastern Black Sea / Tao-Klarceti region, should be given to Soviet-guided Georgia.

In this study, the debates put forward about the historical infrastructure of the Eastern Black Sea from the city history of Artvin are examined. These debates were expressed mainly under the headings of local people, ethnic origin of Laz, Hamshens and Chepni, Soviet land demand from Turkey, and explanations of some mis-known names in the region. The study did not provide any conclusions to determine the ethnic origin of any community but only the views of the Turkish and Georgian parties. The views of the Turkish side focused on Fahrettin Kırzioğlu. Because traces of Turkish history on the region, he tried to explain the historical infrastructure of the region. Other studies have generally been influenced by Kırzioğlu and have often been cited. On the other hand, the Georgian literature was searched and their views on the region were presented. The point that should be emphasized here is the inaccuracy of the works of Georgian scholars such as Sergi Cikia and Marika Cikia, which falsified historical documents. As stated, the aim of the study is not to defend one of the two views. It is to examine and compare the works in which those opinions take place. The result obtained here is that the history of the region is easily used in the political interests of those involved by using fields such as history, culture, language and folklore through various communities.

1. Giriş

Ulus devlet anlayışının hâkim olmasından sonra, etnik kimlik kavramı birçok devlete karşı kullanılan olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet yönetimlerinde ulusçuluk fikri hâkim olduktan sonra bazı devletler bu kavramı diğer devletlere karşı politik açıdan aleyhte kullanmışlardır. Ulus kavramının siyasi açıdan kullanımı uluslararası konjonktürün getirdiği durumla beraber Türkiye’yi de etkilemiştir. Bu etki zamanla ülkemize karşı uluslararası mecralarda olumsuz tutumların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Etnik milliyetçilik hareketleri karşısında “Türkiye hazırlıksız yakalanmıştı” şeklinde yorumunun yapılması yerinde bir tespit olur. Meseleyi biraz daha izaha kavuşturmak gerekirse dış politikada sözde Ermeni olayları ve son zamanlar da Pontusçuluk (Demircioğlu, 2019) gibi çeşitli etnik temelli uydurma problemler Türkiye’yi uluslararası arenada zor duruma sokma çabalarıdır. Ancak günümüzde yapılan nitelikli akademik çalışmalar ve uluslararası düzeyde sempozyumlar, ayrıca devlet destekli yapılan etkinlikler ile bu olumsuz duruma karşılık cevap verilmeye çalışılmıştır. Fakat önceki dönemlerde (özellikle 2000’li yılların başlarında) halkın ve idarecilerin yeterli bilgiye sahip olmamaları, birçok ilimizin tarihi ve kültürel arka planının yeterince bilinmemesi, bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma alanımız olan Doğu Karadeniz Bölgesi, ifade etmek istediğimiz husus için güzel bir örnek teşkil eder. Bu bölgeyle ilgili tarihi ve kültürel anlamda yapılmış yayınların çoğunlukla yabancı dilde olduğu görülmektedir. Türkçe yayın sayısı maalesef çok azdır. Vurgulamak istediğimiz nokta ise özellikle Artvin ve çevresi için yapılan herhangi bir disiplinden yoksun çalışmaların, bölge tarihine verdiği zarardır. Şüphesiz iyi niyetli olan bu -amatör- tarih çalışmaları 3-5 kitabın aynı şekilde aktarılmasından başka bir şey değildir.¹ Dikkatimizi çeken bir diğer husus ise Doğu Karadeniz’in etnik tarihine yönelik yapılan araştırmaların temelinde mesnetsiz iddiaların bulunmasıdır. Çalışmalar genellikle tarihsel süreç içerisinde bölgede yaşayan otokton halkları çeşitli iddialar ortaya atarak kendi milletinden gösterme çabalarından ibarettir. Kötü niyetin açık olduğu bu çalışmaların maksadı söz konusu bölgedeki kültürel, tarihi ve etnik bilgileri çarpıtarak, gerçeklerin gün yüzüne çıkması engellenmek istenmiştir.

Bilhassa Artvin ve çevresine yönelik yapılan milliyetçilik vurgusu Türk vatandaşı olan Laz ve Gürcüler üzerinden yapılmak istenmiştir. Günümüzde az da olsa bu faaliyetler devam etmektedir. Çalışmada ifade etmek istediğimiz herhangi bir topluluğun etnik kökenini açıklamak veya bölgedeki otokton halkların kim olduğuna dair görüş bildirmek değildir.

¹ Artvin şehir tarihi hakkında kısa bir araştırma yapınca, emekli tarih öğretmeni Halit Özdemir’in *Artvin Tarihi* kitabı karşımıza çıkmaktadır. Bu kitap, hiç şüphesiz bölge tarihine katkı sağlamak amacı taşısa da Fahrettin Kırzioğlu’nun eserlerden alıntılama üzerine oluşturulmuştur. Bu sebeptendir ki farklı disiplinlerin bir araya getirildiği ve akademik düsturların gözetildiği bir çalışma yapılması ihtiyaç olarak görülmektedir.

Amacımız Türk akademisyenlerin düşüncelerini ve Gürcü ulusal düşüncesini yansıtan görüşleri tespit edilen eserler çerçevesinde izah etmektir. Halkların etnik kökeni tartışması bir yana bölgedeki çok katmanlı kültürel yapıyı ideolojik çatışma boyutunda düşünerek, bunu bir çeşit silah olarak kullanma gayretinde bulunanların maksatlarını da açıklamaya çalışacağız.

Türkiye’de yaşayan bazı Gürcü kökenli Türk vatandaşların kurduğu “Demokrat Gürcüler Platformu” Türkiye’de halklara karşı yüzyıllardır asimilasyon politikası uygulandığını bu durumun günümüzde de şekil değiştirerek devam ettiğini ifade etmiştir. Bu “millî” politikadan da en çok payın Lazlara düştüğü vurgulanmıştır (Aksamaz, 2011, s. 7). Burada görüldüğü gibi Laz etnik kimliği üzerinden yoğun bir şekilde bölge üzerinde tahrifat yapıldığı görülmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi’ne yönelik atfedilen bir başka hadise de bölge tarihinin Grek kökenli kolonicilerle başlatılmasıdır. Burada Grek kolonilerinden önce olan otokton halklar yok sayılmış veya barbar olarak addedilmiştir (Bilgin, 2010, s. 19). M.Ö. 8. yüzyılda Karadeniz’in kuzeyinde Kimmerler bulunmaktaydı. Bilindiği gibi bu topluluğun kökenine yönelik pek çok tartışma vardır. (Tarhan, 1979, ss.355-360). Taner Tarhan, onları; Proto-Türk olarak tanıyan Ural-Alтай kökenli bozkır göçerlerinin bir kolunu oluşturan topluluk”, şeklinde tanımlamaktadır. Tarhan’a göre Batılı bazı çevreler tarafından kabul edilmese de Kimmerler, Türk veya Türklerle akraba bir kavimdir (Tarhan, 2002, s. 602). Merkezi Kırım olarak, Karadeniz’in kuzeyinde bir müddet varlıklarını sürdürmüşlerdir. M.Ö. VIII asrın sonlarına doğru İskitlerin baskısı neticesinde göç eden Kimmerlerin bir bölümü, Gürcistan yolu üzerinden Anadolu’ya giriş yapmışlardır. Hem Doğu Karadeniz hem de Doğu Anadolu’da varlığını hissettiren bu topluluk, M.Ö. 630’da Asurlulardan aldığı ağır darbe sonucu Anadolu coğrafyasından da göç etmek durumunda kalmışlardır (Telliöğlu, 2005, ss.241-242).

Kimmerlerden sonra bölgede görülen köken olarak tartışmalı diğer bir topluluk İskitlerdir. Ancak İskitlerin Türklükle ilişkili olduğu açıktır (Togan, 1981, s. 29). Aynı Kimmerler gibi Türkistan coğrafyasından, Karadeniz’in kuzeyine gelmişler, oradan bir kolu Gürcistan sahasına inmiştir. İskitler bölgeye geldiklerinde yerel halk kendini koruma yoluna gitmiştir (Telliöğlu, 2009, s. 8). Burada görüldüğü üzere Gürcistan yoluyla Doğu Karadeniz’e gelen Kimmer ve İskit toplulukları, sahanın idari ve siyasi yapısını etkilemişlerdir. Netice itibariyle bölgedeki Türk varlığını yok sayan Soğuk Savaş dönemindeki Rus ve Gürcü aydınlar, bilime adeta ihanet etmişlerdir.

2. Türkler ve Gürcüler Arasında Çatışmaya Sebep Olan Konular

Türkler ve Gürcüler arasında olan “Laz” meselesine geçmeden önce dikkati çeken bir olaydan bahsetmek yerinde olacaktır. Özellikle Ermenilerin I. Dünya Harbi’nde Erzurum ve

Artvin çevresinde yaptığı faaliyetler neticesinde (Demirel, 1996) binlerce Müslüman-Türk’ün kanı döküldükten sonra alınan bu bölgeler üzerinden gerek Ermenilerin gerekse Gürcülerin sahiplenme duygusuna girmesi oldukça ilginçtir. 2012 yılında Rusça olarak yayımlanan “Eski Artvin’e Dair Kültürel ve Tarihi Makaleler” başlık kitapta, Çoruh Havzası üzerinde olan topraklar, Batı Ermenistan olarak nitelendirilmiştir. Bu iddiaya yönelik verilen cevapta Roland Topçışvili, Gürcistan tarihine ve Gürcü tarihsel yerleşim alanlarına saldırıların sürdüğünü, Gürcistan’ın tarihine ait olan bölgelerin Ermenilerce çalındığını ileri sürmüştür. Yazının devamında ise Ermenilerin Artvin’de yaşadığını ancak tüm Çoruh Havzası’nın Ermeni kökenli olduğunu iddia etmenin mesnetsiz olduğunu ifade etmiştir.²

Antik kaynaklarda Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Otokton halkları Thermodo’nun doğusunda, batıdan doğuya doğru Chalybeler, Tibarenler, Mossineesler, Makronlar veya Kocabaşlı İnsanlar isimli kavimler şeklinde sıralanmıştır (Günaltay, 1951, s. 25). Bu halklar hakkındaki bilgileri Herodotos’un Tarih ve Ksenophon’un Anabasis eserlerinden öğrenebiliyoruz. O dönemde Makronlar, Moskhiler, Tibarenler, Mossonoikler ve Marlar Pers İmparatorluğu’nun 19. Satraplık Bölgesi’nde yaşamakta ve düzenli vergi vermekteydiler (Bilgin, 2010, ss. 32-33). Makron ismi Helen dilinde uzun/iri başlı anlamına gelmektedir. Bu ismi onlara Yunanlılar vermiştir (Zehiroğlu, 2000, s.29). Ksenophon, farklı fonetikte olan bu topluluğun ismini Makron şeklinde kaydetmiştir. Bu isim, yerli bir ismin Yunanca şekilde yazılışıdır (Ksenophon, 2015, ss. 132-133). Şemsettin Günaltay Makronlar hakkında bu yerli kavmin adının Tzan veya San olduğunun anlaşıldığını ifade etmiştir (Günaltay, 1951, s. 25).

Yine bölgede bulunan Heniokhia/Heniohlar, Doğu Karadenizli korsanlar olarak tanımlanmaktadır. Ovidius’un notlarına göre; Heniohların korsan gemileri, tüm Karadeniz’i tehdit eder hâle gelmiştir. Bu topluluk aynı zamanda denizcilik alanında dönemin ileri gelenleri arasındadır. Denizci Heniohlar, bugünkü Of ile Batum arasındaki bölgeyi hâkimiyetleri altında bulundurmışlardır. Kolha Krallığının çökmesinin ardından bir süre bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir (Zehiroğlu, 2000, s.54).

Eski dönemde Doğu Karadeniz’deki topluluklardan olan Driller/Dzitler hakkında Anabasis’de Trabzon ve çevresinde bulunan Drillerin ülkesini yağma ettikleri şeklinde bilgi geçmektedir. Driller, Trabzon’da bulunan Yunanlılar ile düşman olduğundan “Onbinlere” ilk başta yardım etmişlerdir. Ancak “Onbinlerin” amacının yağma olduğu anlaşıncı, onları ağır bir mağlubiyete uğratmışlardır. Çünkü Driller savaşçı yapıya sahip bir halktı (Ksenophon,

2 İlgili haber için bkz. <http://www.gurcu.org/ermenilerden-artvin-ve-coruh-havzasi-ile-ilgili-yanilar-icerigi-814.html> (Erişim Tarihi: 02/09/2019).

2015, ss. 140-145). Drillerin ülkesi bugünkü Torul ve çevresini lokalize etmektedir (Bilgin, age. s. 41; Ksenophon, 2015, s. 40).³

Yukarıda kısaca anlatmaya çalıştığımız Makronlar, Heniohlar ve Driller Doğu Karadeniz ve Gürcistan'ın güney kesiminin bir bölümünü kapsayan sahanın otokton halkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Gürcü araştırmacılar, eski çağlarda Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan bu toplulukları Gürcü kökenli olarak ifade etmişlerdir. Heniohlar ve Makronlar Gürcü, Drilleri ise onlarla akraba bir topluluk olarak tanımlamıştır (Siharulidze, 1958, ss. 3-24). Burada görüldüğü gibi dayanağı zayıf olan iddialarla otokton halkları Gürcü olarak lanse etmişlerdir.

Lazların etnik kökeni Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi günümüzde de tartışmalı bir husustur. Lazlar bugün Rize Merkez, Ardeşen, Çayeli, İkizdere, Fındıklı, Pazar, Hopa, Arhavi ve Gürcistan'ın Acara Bölgesi'nde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Tarih boyunca farklı adlarla anılan Lazlara, Tzan, Çani, Sani denmiştir (Tellioğlu, 2016, ss.149-150). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde dönem dönem değişiklik gösteren güç dengeleri neticesinde bazı derebeylerin ve prensliklerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu yeni oluşumlara Sarmatlar'da etki etmiştir. Böyle bir ortamda ortaya çıkan Lazika Krallığı, Anadolu coğrafyasına hâkim konumda bulunan Romalılarla daima iyi geçinmişlerdir (Zehiroğlu, 2000, s. 62).

Tarihi dönemlerde Lazların yaşadığı coğrafya Ç'aneti olarak adlandırılmıştır. Gürcü coğrafyacısı Vahuşti Bagrationi bu sahayı, Lazistan dağları batıdan doğuya doğru, kuzeye eğik şeklindeki konumuyla Çoruh Havzasına kadar uzatır. Borçka Vadisi (metinde Porçha şeklinde geçer) Lazistan Dağlarının kuzeydoğu ucunu meydana getirir. Yine Lazistan Dağları Bayburt (Baiburd)-Borçka ile Lazistan kıyı şeridini içerisine alır. Ayrıca tüm Lazistan ülkesi ormanlarla kaplıdır şeklinde tanımlamıştır (Kaukçişvili, 1972, s. 39). Lazların yaşadığı yerler dışında fiziki görünüşleri hakkında da bilgi vermekte fayda var. Allen, Lazları kısa boylu, ince kemikli, koyu saçlı, koyu gözlü, esmer tenli, antropolojik yapılarıyla Megreller'e benzeyen özellikler gösterdiklerini ifade etmiştir (Allen, 2016, s. 149). Yakop Gogebaşvili'ye göre Lazları, refah yaşam koşulları sayesinde oldukça sağlam vücutlu, sağlıklı ve mutlu insanlar olduğunu vurgulamıştır (Gogebaşvili, 1868, s. 242).

Ildiko Beller-Hann'ın ifade ettiğine göre, Lazlar bahsinde Türk milli görüşün savunucusu M. Fahrettin Kırzioğlu'dur. Bu kanı Kırzioğlu'nun VII. Türk Tarih Kongresi'ne sunmuş olduğu bildiri neticesinde oluşmuştur (Beller-Hann, 1995, s. 491). Burada Kırzioğlu, Sovyet Rusya'nın sistemli ve yaygın çalışarak, çıkarları doğrultusunda Eski Gürcistan ile

3 Anabasis'i çevirip notlandıran Ari Çokona, Drilleri Trabzon'un güneybatısında, Gümüşhane'nin Torul ilçesi yakınlarında yaşayan bir Gürcü kabile olduğunu ve Gürcü tarihinde Drilebi (დრილები) adıyla geçtiğini ifade etmiştir. Bkz. Anabasis sayfa 40, 8. dipnot.

Kilikya'yı içene alan *Büyük Armeniya*'yı kurma hayali uğruna Gürcü ve Ermeni unsurlarından faydalanma yoluna gittiğini ifade etmiştir (Kırzioğlu, 1970, s. 421). Yazar bu makaleyi iki ana kısımda temellendirmiş, ilkinde Lazların Gürcü olmadığını ispata çalışmıştır. Kırzioğlu, 10'a yakın kaynağı inceleyerek bu sonuca varmıştır (Kırzioğlu, 1970, ss. 427-428).⁴ İleri sürdüğü ikinci görüşte, Lazların Turanlı yani Türk olduğunu ifade etmiş, bunu da kendi deyiimiyle ana kaynaklara dayalı olarak yapmıştır (Aksamaz, 2011, ss. 79-86).⁵ Burada yaklaşık 16 kaynağı öne sürerek görüşünü savunmuştur (Kırzioğlu, 1970, s. 439).⁶ Gürcüler, Türk akademisyenlerin tezleri için "Türk tarihi Lazların Gürcü kökeninden geldikleri savında başarılı olamadı. Yine de ısrarla onları 'Turani' kökene bağlama çabalarını sürdürdü" yorumunda bulunmuşlardır (Siharulidze vd., 2005, ss. 66-67).

Gürcülerin bu konudaki görüşleri ise Lazların Gürcü menşeli olduklarına dairdir. Bu görüş, 1992 yılında Gürcüceden tercüme edilen *Lazların Tarihi* başlıklı kitapta zikredilmiştir (Vanlışı ve Tandilava, 2005). Bu kitabın başlangıcında "Gürcü yurdunu her fırsatta ateş ve kana boğan düşmanlar bir iki ya da üçten ibaret değildi. Çok çeşitli idi. Ancak bunların en zalimi Osmanlı idi" şeklinde bir cümle bulunmaktadır (Vanlışı ve Tandilava, 2005, s.8). Buradan da anlaşılacağı üzere, kitapta bir devlete düşmanlık besleme gayreti vardır ve ön yargılı olduğu açıktır (kitap hakkında tenkit yazısı için bkz. Bilgin, 2010, ss. 231-244). Söz konusu kitapta, Laz tarihini Megreller/Gürcüler ile yakın genetik ve dil bilimsel özellikleri olduğu vurgulanmıştır (Vanlışı ve Tandilava, 2005, s.8). Ildiko Beller-Hann, bu gerekçenin Kırzioğlu'nun ileri sürdüklerinden daha tutarlı olduğunu ileri sürmüştür. Fakat yazarın, Kırzioğlu'nunki gibi benzer yöntem ve stiller, yani kaynak seçiciliği, milliyetçi sloganlar, referans vermedeki sıkıntılar ve açık bir şekilde ön yargılı olması nedeniyle bilime gölge düşürdüğünü ifade etmiştir (Beller-Hann, 1995, ss. 495-496).

İhsan Aksamaz'ın eserinde ifade edildiği üzere, Lazlara yönelik temelde üç resmi ideoloji dikkati çekmektedir. Birincisi "Lazlar Orta Asya'dan göç eden Türk boylarından biridir." ikincisi "Lazlar, Rum Pontus İmparatorluğu'nun kalıntılarıdır", üçüncüsü, "Lazlar, Gürcülerin bir koludur" şeklindedir (Aksamaz, 2011, s. 80). Laz kimliğine dair yapılan bir yorumda, Lazların uzun yıllar yabancı boyunduruğu altında yaşamalarına rağmen, kendi dil ve kültürlerini korumuş oldukları yönündedir. Söz konusu coğrafya üzerinde (Rize-Artvin-Batum

4 M.F. Kırzioğlu burada, "Gürcü kroniği olan Kartlis Tshovreba'da Karadeniz kıyılarında ve Faş'ta Egr'os adlı topluluk Gürcü yurdunda yaşayan İber toplumundan ayrıdır. Ayrıca yazılı belgelerin hiçbirinde Kür havzasında bulunan Gürcü kavminin, komşusu Faş'taki Lazika/Egris ülkesi ve kavmi ile yakınlığı yoktur ve dilleri de birbirine çok uzaktır." yorumunda bulunmuştur.

5 Kırzioğlu'nun bu görüşüne A. İhsan Aksamaz bir eleştiri yazmıştır.

6 Kırzioğlu bu görüşünde, Lazlar ve Çanların ikiz boy olduğunu, batıda Faş'ta doğuda Alazan çayı ve Kür boylarında yaşadıklarını, onların Sakalı/İskitli ve Khazaralı kolundan Türk ırkından olduğunu ileri sürmüştür.

havalisi) Antik Çağlarda yaşayan Halib, Tibaren, Mossinik, Drill ve daha başka toplulukların Kartvelik (Laz-Çan) kökenli oldukları düşünülen kültürlerini bu topraklar da yaşatmayı başarmışlardır (Batsaşı, 1988, s. 64).

Lazların dil, kültür, gelenek ve görenekleri hakkında ilginç bir anekdot karşımıza çıkmaktadır. Trabzon-Rize-Artvin dolaylarında esas nüfusun Lazlar olduğunu ifade eden bir çalışmada, bölge Lazlarının Anadolu halkları ile benzerliğinin olmadığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda «Tarih boyunca Lazlar etnolojileri, gelenek-görenekleri, dilleri ve folklorlarıyla özgün bir kimliğe sahip olmuşlardır ve bunların Türk gelenekleriyle hiçbir alakaları yoktur, şeklinde bir görüş ileri sürülmüştür.» (Batsaşı, 1988, s. 72). Bizce bu düşünce ilginç ve dayanaksızdır. Bir toplumun özgün ve orijinal adetlerinin olması diğer başka toplumlarla ilişki kurup etkilenmeyecekleri anlamına gelmemektedir. Bu durum Gürcü yazarların, ideolojik saplantılarının ne boyutta olduğunu bize açıkça göstermektedir. Laz ve Türk kültürünün ortaklıkları yönünden incelenmesinde Yaşar Kalafat'ın çalışması yerinde bir örnek olacaktır. Burada Artvin'de yaşamakta ve konuştukları dil Lazca olan ancak kendilerini Türk addeden halkın inançları izah edilmeye çalışılmıştır (Kalafat ve Erol, 2017, s. 203).⁷ Lazlar, Müslümanlığa geçmeden önce Doğu Roma idaresindeyken Şamanizm inanç özelliklerini yaşıyorlardı. İnançlarının temelinde ruhçuluk, tabiatçılık ve totemcilik vardı. Anadili Lazca olan Türklerin, Türk kültürlü halklarla olan ilişkileri, sadece halk kültürü bağlamında açıklanmamakta, Lazcanın Ural-Altay dil grubuna mensup olması da bağlantının farklı boyutunu oluşturmaktadır (Kalafat ve Erol, 2017, ss. 203-249). Lazların yaşantıları hakkında, özellikle uğraştıkları işler, sanatları ve günlük yaşantılarına yönelik ayrıntılı bilgiler mevcuttur (Gögebaşvili, 1868, ss. 242-250).

Etnik kökeni üzerinden tartışma yaşanan başka topluluklardan birisi de Hemşinlilerdir. Yine Lazlar bahsinde olduğu gibi Kırzioğlu, Hemşinlileri Horasan'dan göç etmek suretiyle Doğu Karadeniz'e yerleştiklerini ifade etmiş, ayrıca onların, Ermenilerle uzun dönem birlikte yaşadığını ancak herhangi bir kan bağı olmadığını belirtmiştir (Aslan, 2006, ss. 42-43). Kırzioğlu, Hemşinlileri Sakaların torunu olan Arsaklı Türklerinden bir boyun hatırasını taşıdığını ve kendilerine Hemşenli dediklerini söylemiştir (Aslan, 2006, ss. 36-43).⁸

7 Artvin'de Lazlar çoğunlukla Arhavi ilçesindeki şu köylerde yaşamaktadırlar; Şenköy, Derecik, Üç İrmak, Kestanealan, Tepeyurt, Konaklı, Gürgencik, Dikyamaç, Arılı, Kemerköprü, Ulaş, Mezreler, Balıklı. Pek tabii bu yer isimleri çoğaltılabilir. Bkz. Kalafat ve Erol, 2017, s. 203.

8 Kırzioğlu ayrıca Hemşinlilerin ataları, iri gövdeli, dev yapıları ve güçleri ile ün salan, Horasan'dan Arsaklılarla birlikte 2200 yıl önce Hemedan bölgesine gelip yüzlerce yıl bu bölgede kalan, sonra da Doğu Anadolu'ya geçen ulu ilbeğleri soyundan "Amad-Uni" (Amad/Hemedan-Hanedanı) kolundan olduğunu savunur. Amad-Uni kolunun, Kars doğusunda Arpaçayı ile Gökçeöl arasında Elegez Dağı çevresindeki yaylalarda, şimdiki Revan/Erivan'ın kuzeyindeki Abaran kesiminde yaşayan kolu, 604'te başlayan Sasanlı-İran işgali üzerine, Bizanslılar elindeki Çoruk boyuna ve oradan da 620 yıllarına doğru şimdiki Karadeniz bakarındaki Hemşenlik bölgesine gelmişlerdir.

Hemşinlilerle ilgili yapılan bir yüksek lisans tezi (Aslan, 2006), onların Türklüğünü ispata yönelik hazırlanmıştır.⁹ Burada, Artvin-Rize havalisindeki Hemşinlilerin bazı yazarlar tarafından, Ermeni kökenli olduklarını ve Osmanlı döneminde asimile yoluyla zorla Müslümanlaştırıldığı görüşü olduğu ifade edilmiştir. Yine tezde Hemşinlilerin bir kısmının Hristiyan inançlarına sahip olmasına rağmen Türk kültürünü de koruduğu belirtilmektedir (Aslan, 2006, ss. 46-47).

Gürcülerin öne sürdüğü teze geçmeden önce Hemşin coğrafyasına bakmakta fayda vardır. Hemşinliler Çoruh'un batı kısmında, yüksek dağlık ve yayla kesimlerinde yaşamakla beraber, kıyı boyunda da yerleşmişlerdir. Hemşin yerleşimleri, Kaçkar Dağı'nın güney kısımlarına yayılmış, küçük bir bölgedir (Koh ve Spenser, 1981, ss.34-39). Hemşinliler, Çamlıhemşin, Çayeli, İkizdere, Pazar, Fındıklı, Hopa ve Kemalpaşa'da yaşamaktadırlar. Bunun dışında Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon'da varlıklarını sürdürmektedirler (Öztürk, 2016, s.735). Hemşinlilerin Ermeni kökenli bir topluluk olduğuna yönelik yapılan çalışmaların sayısı çoktur. Bu görüşün öncüsü olarak Levon Haçikyan kabul edilir (Haçikyan,1996). Haçikyan, Rize ve Artvin yöresinin Hemşinlilerin öz yurdu olduğunu ifade etmektedir. Yazar ayrıca Hemşince ve Ermenicenin diyalektik açıdan benzerlik taşıdığını vurgulamıştır (Aslan, 2006, s. 50; Öztürk, 2016, ss. 735-738).¹⁰

Gürcü yazarlar, Osmanlı döneminde Müslümanlaştırılan Hemşinlilerin kökeninin Ermeni olduğunu, onlara Müslüman Ermeni yerine "Hemşinli" etnik adını aldıklarını ifade etmişlerdir (Batsaşı, 1988, s.84). Türkiye'deki etnik ve inanç yönünden farklı bir topluluk olarak karşımıza çıkan Hemşinliler, dini boyutta Sünni'dirler. Ermeniler arasında 17. ve 18. yüzyıllarda İslâm dinine geçişte artış görülmektedir. 20. yüzyılda ise Müslümanlığı benimsemiş olup Ermeni dilini ve eski Hristiyanlık inançlarını koruyan bir topluluk da vardır. Gürcülere göre bu topluluk Hemşinlilerdir (Şilakadze, 1983, ss. 3-57).

Yapılan diğer bir yorumda, Hemşinliler köken olarak Ermeni, inanç olarak Sünni Müslüman olduğu ifade edilmiştir. Yazı dilleri ve konuşma dilleri arasında farklılıklar vardır. Osmanlı Türkçesi ile eski Ermeniceyi, ilerleyen dönemlerde ise Türkçeyi kullanmışlardır (Marr, 1925, ss. 40-45). G. Kazbegi'nin anı kitabında Müslüman Ermeniler, Artvin ve Hopa Hemşinlilerinin 19. yüzyıldaki toplam nüfusu 15.000'di. Hemşinliler kökenlerini hiçbir dönem unutmamışlar ancak günlük yaşantıları ve görünüşleriyle Ermenilerden çok Lazlara benzediği belirtilmiştir (Kazbegi, 2019).

9 Tezde Hemşinlilerin MS 620 yıllarında Horasan'dan göç ederek Doğu Karadeniz'e gelen bir topluluk olduğu belirtilmektedir. Türklükle olan bağlantıları için Divan-ı Lügati't Türk'te Homşetziler hakkında yapılan açıklama ve Hemşinlilerin kültürel özellikleri gösterilmiştir. DLT'de Kaşgarlı Mahmud, onlar için Horasan göçmeni Müslüman Oğuz boyları demektedir.

10 Hemşinliler tarih boyunca iki kol şeklinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. İlki Furtuna Nehri ve Karadere Vadisi çevresinde yaşayan "Baş Hemşin" ismiyle anılan Hamşenliler, ikincisi Hopa'da yaşayan "Hopa Hemşin" adı verilen gruptur.

Yine Gürcülerin ifadesinde, Müslüman olan Hemşinliler Ermenice konuşmaktaydı. Hemşinli adı 19. yüzyılda yaygınlık kazanmış, genellikle Türklerin kullandığı etnik kimlik ismi olmuştur (Siharulidze vd., 2005, s.72). Hemşinliler, Lazistan coğrafyasının kuzeydoğu kesiminde yaşamaktadırlar. Onların dilleri Lazca ve Gürcüceden etkilenmişse de Ermeniceyi de korumayı bilmişlerdir. Pek tabii yakın çevrede bulunan Türk dili, Hemşin dilini yoğun biçimde etkilemiştir (Batsaşı, 1988, s.91). Bryer seyyahların notlarından derlediği bilgilerden oluşan makalesinde Clavijo, Karadeniz’de kıyı boyu gezisini sürdürürken Sürmene ve Trabzon kesiminde Lazlarla karşılaşmıştır. İspir’in doğusunda ise Hemşinliler vardır. Clavijo, Hemşin köyü olarak tanımladığı bölge, İspir’in kuzeyindeki Paryadres dağının eteklerinde Senoz ve Zuğa derelerinin yakınında bulunmaktadır. Onların dilini Ermenice olarak tanımlamayan ve başka seyyahlarca da Hemşincenin hangi dile yakınlığının anlaşılmadığını belirtmiştir (Bryer, 2018, s. 22).

Karadeniz’in tarihi coğrafyası için önemli bir eser olan Minas Bijişkyan’ın “Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası”nda Hemşinlilere dair bazı anekdotlar vardır;

Hamşen veya Hamamaşen, Barkal Dağı’nın yanındaki köylerden oluşur. Hamşenlilerden Müslüman olanlar Hristiyanlık âdetlerini muhafaza ederek Vartavar yortusu günü hepsi de kiliseye gider. Halk tamamen Ermenice konuşur. Tambur denilen Hamşen toprağının kurucusu Hamam adlı bir Ermeni prensidir. Kurşunlu ve Sürmene’ye gitmiş olan Hamşenlilerden Kurşunludakiler Hristiyan kalmışlardır (Bijişkyan, 1969, ss. 60-64).

Hemşinlilerin Tzan (Çani, Laz) özelliklerine sahip olan bir halk olduğu ve 7.- 9. yüzyıllarda Erzurum ve çevresinde bulunan Bagratlı hanedanı tarafından Ermenileştirildiği ifadesi, ilginç bir yorum olarak karşımıza çıkan bir başka husustur (Bryer, 2018, s. 21). Doğu Karadeniz Bölgesi’nde diğer topluluklarda olduğu gibi Hemşinlilerinde halk inançlarını araştıran Yaşar Kalafat, onların Türkmen kökenli olduğunu belirtmiştir. Rize Hemşinlileri ve Hopa Hemşinlileri olarak iki kola ayrılırlar ve onların ikisi de Oğuz-Türkmen boyundan olan Homşetzi/Hamsetzi Türkmenlerinden geldiğini vurgulamıştır (Kalafat vd., 2017, ss.72-73). Kalafat, Homşetzi Türkmenlerindeki halk inançları adetlerinden hareketle günümüzde bölgede bulunan Hemşinlilerin inanmalarını karşılaştırma yoluna gitmiştir (Kalafat vd., 2017, ss.79-80).¹¹

Hemşinlilerin yaşadığı coğrafyada bulunan koç-koyun formlu mezar taşları, oradaki kültürel dokuyu bizlere göstermesi açısından önemli bir konumdadır. Koç ve koyun motifinin Türk kültüründeki yeri açıktır. Özellikle Türklerin yerleşim yerlerinde yoğunlaşan bu kalıntılar Türk

11 Homşetzi Türklerinde rüyada bazı hayvanlarını görmenin önemi vardı. Yılan görmek uğur getirir, koyun bereket, at murat, al ata binmek uzun ömürlülük gibi anlamlar taşımaktaydı. Ayrıca koçboynuzu hem evlerde saklanır hem de kapı girişlerine asılırdı. Bu da o evin ve insanların kötü ruhlardan korunacağı demektir. Türk kültüründe ise hayvanlardan boynuzlu olanların koruyuculuğuna inanılırdı. Bina nazarlıkları olarak boynuzlu kafa bulunmaktaydı.

izinin sürülmesinde önemli ipuçları vermektedir. Rize’de Aşağı Çamlı Köyü ve Ülkü Köyü’nde söz konusu mezar taşları tespit edilmiştir (Aksoy ve Koyuncu, 2017, ss.85-97; Aslan, 2006, s. 79). Ayrıca Hemşin coğrafyasına yakın olan Erzurum’un Olur ilçesinin Aşağı Çayırılı köyünde üç adet koç ve koyun formlu mezar taşı tespit edilmiştir (Berkli, 2007, s. 105).

Etnik köken bakımından tartışmalı olan bir diğer topluluk Çepnilerdir. Gürcüler, gerçekte Türklüğü tartışmaya açık olmayan, Çepnilerin farklı bir etno-inanç özelliklerine sahip olduklarını ifade etmektedirler. Çepnilerin iki boy şeklinde yaşadıklarını, birisinin Balıkesir yöresinde yaşadığını ve Alevi mezhebine bağlı olduğunu, sadece bunların Türkmen oymaklarından biri olduğunu belirtmişlerdir. Diğer Çepnilerin ise Doğu Karadeniz’in kıyı boylarına yerleştiklerini söylemişlerdir (Batsaşı, 1988, ss. 107-121). Ülkemizde Çepniler konusunda çalışmalar yapmış olan Faruk Sümer, Anadolu’nun Türk yurdu hâline gelmesinde Çepnilerin çok önemli rolü olduğunu söylemiştir (Sümer, 2016, s. 315). Çepni boyunun ismi Kaşgarlı Mahmud’un boylar listesinde görülmektedir. Buna göre Çepni boyu 21. sıradadır. Reşidüddin’de Çepniler Üçoklar’ın 4. boyu olarak ifade edilir. Burada adın anlamı da vurgulanmıştır. Çepni ismi, “düşmanla her zaman savaşır” anlamını taşımaktadır (Sümer, 1993, s. 269).

Gürcüler ismi geçen kaynakları esasında biliyorlar ve onları çalışmalarında zikretmişlerdir. Ancak yine de bu topluluğun gerçek kimliğinin henüz belli olmadığını söylemişlerdir. İşin ilginç tarafı ise Tirebolu ve Giresun çevresine yerleşen Çepnilerin bir bölümü yerli Hristiyan Kartvelik haklarla kaynaşarak Oğuz-Türkmen kimliğini, kültürünü ve geleneklerini tümüyle yitirdiğini belirtmeleridir. Benzer iddialarını sürdüren Gürcüler, Trabzon’un Harşit çayında yaşayan Çepnilerin Sünni Müslüman olduğunu fakat onların da Türklükle pek alakalarının kalmadığını vurgulamışlardır. Çepni kelimesini Ç’ani (Laz) adını anımsatmakta olduğunu, gerçek bir Türk topluluğuyken Laz-Rum unsuruna karışarak kendine özgü bir yapı oluşturmuşlardır (Siharulidze vd., 2005, ss.78-79).

Faruk Sümer, 16. yüzyılın sonlarındaki kayda göre Trabzon yöresinde yaşayan Türk halkının büyük çoğunluğu Çepnilerden meydana geldiğini, batı ve güney kesimlerindeki dağın adının Çepni Dağları olduğunu aktarmıştı. Çepnilerin Rize’de yerleşimleri ise daha sonraki yüzyıllarda gerçekleşmiştir (Sümer, 2016, ss. 321-322). Çepnilerin yayıldıkları alanlar, Yukarı Kelkit havzası, Bursa, Kocaeli, Amasya, Ankara, Çankırı, Çorum, Balıkesir, Trabzon ve Giresun’dur (Siharulidze vd., 2005, ss.79-80; Sümer, 2016, s.135). Çepnilerle ilgili bazı yer adları Kızılbaş inançlarıyla harmanlanarak kullanılmıştır. Trabzon güneyinde Çepni dağlarında ikamet eden kısmın Şii olduğu ve *İran Şahı’na Tanrı’ya tapınır gibi taptıkları*, Türkçe ve Farsça karışımı bir dil kullandıkları ve bir takım adetlerinin Lazlarla bağlantılı olduğu ifade edilmesi gereken diğer bir husustur (Bryer, 2018, ss.20-21).

Çepnilerin adetleri arasında Hristiyan kültürüne ait izler tespit edilmiştir. Çepniler pek çok alanda Lazlardan ayırt edilemez durumda olduğu ifade edilirken, onların yaşam tarzları bölgenin otokton halkları olan *Kriptokristiyanları* hatırlattığı Gürcü akademisyenler tarafından belirtilmiştir. Çepni adetlerine örnek olarak ölülerini çiçek buketleriyle süsler ve ölü arkasında ağıt yakarlardı. Dügünlerinde ise evlenen kişiler dua ile birlikte şarap içmektedirler (Siharulidze vd., 2005, s.78). Yaşar Kalafat Çepnilerdeki adetlerin Türk halk inançlarıyla büyük benzerlikler taşıdığını ifade etmektedir. Çepni kültür *kotlarının*, Türk kültür *kotları* içinde önemli yer edindiğini de ilave etmiştir.¹²

Uzun bir dönem Sovyetlerin boyunduruğunda kalan Gürcüler, Soğuk Savaş'ın etkisiyle tarih ilmiyle bağdaşmayan bazı tezler ileri sürmüşlerdir. Rus Sovyet Sosyalist Bilimler Akademisi ile ona her anlamda bağlı olan Gürcistan SSC Bilimler Akademisinin ortak çalışmasının sonucunda oluşturulan rapor, 19 Aralık 1945 tarihli Tiflis'te çıkan bir gazetede yayınlanmıştır. Burada iki Gürcü tarih Profesörü Niko Berdzenişvili ve Simon Canaşıa imzalı çıkan *Türkiye'den haklı isteklerimiz* başlıklı yazı niyetlerini açıkça belli etmektedir (Bilgin, 2010, s.232). Burada Gürcülerin ileri sürdüğü tez (Berdzenişvili ve Canaşıa, 1997, ss. 56-63; Siharulidze vd., 2005, s.85), Ksenophon'un Anabasis adlı eserinde geçen ve bölgenin otokton halkları olan (Halibler, Mossinikler, Taohlar vd.) toplulukların ki bunların Greek kökenli olduğuna dair ispatlanmış bir durumda yoktur, Gürcü kökenli olarak ifade edilmesidir.¹³ Bu kapsamda Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Giresun'un doğu kesiminde kalan toprakların, otokton halkların Gürcü kökenli olduğu görüşünden hareketle, Sovyet Gürcistan'ına verilmesi talep edilmekteydi.¹⁴ Gürcülerin bu tarihi iddialarına, Kırzioğlu cevap vermiştir (Kırzioğlu, 1970, s. 423). Kırzioğlu, İlk Çağlarda Kolhis'te yaşayan halk ile Gürcü toplumunun bir alakası olmadığını, kaynaklara dayalı olarak bunu ispat ettiğini ifade etmekteydi. Kür ve Çoruh boylarında var olan Ortodoks Kıpçakların Gürcü olarak kabul edilmesine de Kırzioğlu şiddetli bir şekilde karşı çıkmıştır (Tellioglu, 2009, s. 49).

12 Kalafat'ın makalesinde incelemeye tabi tutulan yer Şalpazarı'dır. Buradaki Çepnilerin halk inançlarından hareketle birtakım tespitler yapılmıştır. Çepnilerin sözlü kültüründe kurt ön plana çıkan unsurdur. Ayağı basmayan çocuklara yönelik kurt kafatasından sıcak su dökülmesinin faydalı olacağına ayrıca kurdun kafatası, nazardan korunmak amacıyla ahırlara ve ev girişlerine asılırdı. Posof ilçesinde görülen cin düğünü inancı Şalpazarı'nda yaşayan Çepnilerde de görülmektedir. Bu düğünlere rastlanılıp zararından korunmak için korkmamak ve besmele çekmeden gezmemek gerektiği inancı vardı. Bu örnekleri çoğaltılabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/kalafat_cepni.pdf (Erişim Tarihi: 12/08/2019)

13 Berdzenişvili ve Canaşıa'nın kaleme aldığı eser bir dönem Gürcistan'da ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu eserde Sovyet zamanında Gürcülerin Türk-İslâm algısına bakış açısını göstermesi açısından değerli bir konumdadır. Sovyet dönemindeki tarih anlayışı katı bir Hristiyanlık düşüncesi çerçevesinde gelişmişti. Bu kapsamda Türkler yağmacı, barbar, halkı ezmekten çekinmeyen bir topluluk olarak tanımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Keisuke Wakizaka, "Sovyet Sonrası Gürcistan'daki Ulusal Kimliğin Oluşumunda Türk-İslam İmajı", *Yeni Türkiye Kafkaslar Özel Sayısı*, 78, 2015, ss. 57-71.

14 Bu istek ülkemizde adeta bir şok etkisi yaratmıştı. Cumhuriyet gazetesinin 21 Aralık 1945 tarihli nüshasında "Soğuk Bir Şaka!" başlığıyla meseleyi Türk kamuoyuna duyurulmuştur. İlgili gazete haberi Ek 1'de sunulmuştur.

Son dönemde “Bizim Ahıska” isimli dergide çıkan bir yazıya göre, İkinci Dünya Harbi’nden sonra Gürcülerin Türkiye’den toprak istediğine dair bir belge sunulmuştur.¹⁵ İddiaya göre, 13 Ekim 1921’de Güney Kafkasya Cumhuriyeti ile bir Dostluk Antlaşması imzalanmış ve Türkiye bu antlaşmanın ana ilkelerine uymadığını, diğer maddelerini de açıkça ihlal ettiği belirtilmiştir. Böylece Batum’un güneyi, Artvin, Ardahan ve Oltu Gürcistan’dan koparılmıştı. Ayrıca Türkiye Sovyet karşıtı Pantürkizm örgütünün geniş çaplı çalışmalarına müsaade etmekteydi. Bu durum Ruslara göre Alman ajanlığından başka bir şey değildi. Bu çerçevede SSCB Dışişleri Halk Komiserliği için bir rapor hazırlanmış, Artvin, Ardahan ve Oltu’nun tamamı Gürcistan SSC’ye ait olduğunu tarihi ve etnografik temelle açıklayan bir çalışma yapıldığı söylenmiştir (Uravelli, 2019, ss. 24-25).

Temas edilmesi gereken bir başka husus ise Ahmet Özkan Melaşvili’nin Gürcistan kitabıdır. Bu kitapta Özkan, Türkiye’de bu zamana kadar (1968) Gürcü tarihine yönelik yeterli bilimsel çalışma yapılmadığından yakınmış, Kırzioğlu’nun çalışmalarını ise yok saymıştır. Kendi kitabını politik amaçlardan uzak, tamamen bilimsel ve kaynaklara dayalı olarak hazırladığını ifade etmiştir (Melaşvili, 1968, ss. 5-6). Kitap yayımlandıktan sonra tartışmalar yaratmış¹⁶, Melaşvili’ye komünist yanlısı gibi ithamlarda bulunulmuştur.¹⁷

Gürcü Türkologların mufassal defteri üzerinden yapmış oldukları ideolojik yorumlar, bölge tarihi ve onomastiği hakkındaki bilgiler tahrifata uğratmıştır. Bu mufassal defteri Devlet-i Vilayet-i Gürcistan/Defter-i Mufassal Livâ-i Ahışa’dır. Bu defteri öncelikle Gürcü Türkoloji’sinin kurucusu olan Sergi Cikia 3 cilt olarak yayınlamıştır (Cikia, 1956). Bunun dışında Marika Cikia, Maria Janashia ve F. Kırzioğlu gibi araştırmacıların defter üzerine yazıları vardır. Türkiye’de bu konu hakkında Sinan Uyğur çalışma yapmıştır. Uyğur, S. Cikia’nın çalışmasını kısmen başarılı bulsa da siyakat okumanın zorluğundan dolayı bazı şahıs isimlerini yanlış okuduğunu ve bunun gerekçesi olarak da onun siyasi ideolojisini ön plana çıkarmıştır (Uyğur, 2017, s. 590). Sergi Cikia’yı takip eden Marika Cikia da yine ideolojik saplantılara bağlı olarak defterde kütüğü geçirilen öz Türkçe kişi adlarını İslamlaşan isimler olarak zikretmiştir. Ancak burada var olan yanlışlık ise 1578 yılında fethedilen bölgede (Ahıska ve çevresi) 1595 yılında tahrir yapılmıştır. Burada

15 Bu mektup, Gürcistan SSC Halk Dışişleri Komiseri G. Kiknadze tarafında yoldaş diye adlandırdığı L. P. Beria’ya yazılmıştır.

16 Melaşvili’nin Gürcistan isimli kitabı savcılığa şikâyet edilmiştir. Erzurum Cumhuriyet Savcılığı bilirkişi mütalaasına müracaat etmiş ve M.F. Kırzioğlu’na rapor hazırlatmıştır. Buna göre Kırzioğlu kitap hakkında *Türkiye’yi parçalamayı gözetan ve Türklüğe-İslamlığa hakaret eden* bir mahiyet taşıdığını ifade eden rapor hazırlamıştır. Sonrasında soruşturma genişlemiş, 1969 tarihinde İstanbul Cumhuriyet Savcılığı konu hakkında takipsizlik kararı vermiştir. İlgili mahkeme kararı Ek 2’de sunulmuştur.

17 <https://www.demokrathaber.org/ahmet-ozkan-melasvili-ve-hayri-hayrioglu-yu-andik-makale,1585.html> (Erişim Tarihi: 12/08/2019).

Müslümanlıkla alakalı kişi adlarından ziyade çokça Türkçe kökenli isim mevcuttur (Uyğur, 2017, s. 591).¹⁸ M. Janashia'a da benzer görüşleri paylaşır. Gürcüceye nüfuz eden Türk kişi adlarının XVI. yüzyıl gibi indirgemektedir (Janashia, , 2010, s. 117). Oysa Türkçe adlar daha önceki dönemlere tarihlendirilmektedir (Uyğur, 2017, s. 591). Gürcü Türkoloji'sinin öncüleri olan akademisyenlerin bu yorumları kasıtlı olarak mı yaptıkları ya da yanılgı içine mi düştükleri yoruma açık bir konudur. Fakat şu unutulmamalıdır ki Gürcü Türkologların Sovyet Rusya'nın etkisi altında kaldığı 20. yüzyılın ortalarında bu tip çalışmalar gerçekleştirmesi Kuzeydoğu Anadolu'da yapılmak istenen Gürcü/Rus propagandasının ürünleridir.

2017 yılında yüksek lisans tezi kapsamında Artvin'in köylerinde gerçekleştirdiğimiz saha araştırmasında yöre halkının yer adları ve günlük hayatta kullandıkları bazı kelimeleri Gürcüce ve Ermenice olarak ifade ettikleri tespit edilmiştir. Özellikle Kıpçak kökenli olduğu belirtilen “gicina, gadana, gatu/gatu/gato, dudluk, mumli, çağlı” gibi isimler (Uyğur, 2010, ss. 342-343) yörede kökeni halk tarafından tam bilinmediği için çevrede etkileşimde bulunan ülkelerin dillerine mâl edilmektedir (Turan, 2006, s.4).¹⁹ Şavşat'ın Kayadibi Köyü'nün eski adı Sıhızır (Sıhızır/Tsihisdziri)'dir (Artvinli, 2013, s. 241).²⁰ Bu eski adlandırmanın “uç hızırdan” gelebileceği ihtimali olup mülakatı gerçekleştirdiğimiz kişilerce ismin Gürcü kökenli olabileceği ileri sürülmüştür.

Şavşat'ın yakınlarında bulunan Tukharis (Tuharis) Kalesi hakkında çeşitli yorumlar vardır. Ermeni kaynaklarında Tuxark/Tuxars/Tuxaris şeklinde geçmektedir. Bu kale Armenia ve İberia arasındaki bulunan Klarjeti'nin stratejik öneme sahip sınır kalelerindendir (Subaşı, 2012, s. 23). Tukhark veya Tukhars, Tayk Eyaleti'nin Kığarck bölgesinde Çoruh Nehri'nin sağ tarafında bulunan kale, VII. yüzyılda *Aşkharatsuyts* isimli coğrafya kitabında ilk bilgilere rastlanılmaktadır. Kalenin bulunduğu bölge Mamikonyan sülalesinin arazisi olmuştur. Simbat Bagratuni, 702 tarihinde Araplara karşı galip geldikten sonra Tokhark kalesine yerleşmiştir (Artvinli, 2013, s. 241). Bölge halkının Tukhark (Tukharlar) diye zikrettiği isim, Kaşgarlı'da

18 Türkçe isimlere örnek olarak “arslan veled-i ağbuğa, göğice veled-i çalaba, karagöz veled-i atabig, kaytmas veled-i ulubeg” verilebilir.

19 Bu konu hakkında şöyle bir örnek verilebilir; “Uşhum” ya da onun seslerinin birbirine geçmesiyle ortaya çıkan ikinci şekli olan “Uşşum” köyünün sakinlerinin ve yöresi ahalisinin dilindeki tarihi ismidir. Bugün köy, zeytinyağı üretimi ile tanınmasından dolayı “Yağcılar” ismini almıştır. Oysaki “Uşşum (uçkun)”, muhtemelen Yeni Kıpçakların döneminde ya da onlar yerleşmeden evvel meydana gelen kayma (uçma) olayından yadigâr kalan bir Türkçe isimdir. “Uşşum” isminin “Yağcılar” ile değiştirilmesi işinde olduğu gibi yer isimlerinin çeşitli sebeplerle değiştirilmesi ya da Türkçeleştirilmesi ilmi araştırma temelinden mahrum olduğu için, çoğu Türklerin yadigârı olan birçok kelimenin ortadan silinmesi sonucunu doğurmuştur (Turan, 2006).

20 Taner Artvinli'nin yorumuna göre Suhızarı, Gürcüce tsixidziri “kaledibi” adından bozulmuş/Türkçeye uydurulmuş olmalı. Merkeze bağlı Seyitler Köyü'nde mahalle ve Sihizir (Kayadibi) isimli köy adlandırmaları vardır.

“Töker”, Anabasis’de “Tukhar”, Sanskrit Brahma Yazıtlar’nda “Türk Kavmi Tukhar” olarak da geçmektedir. Oğuz/Türkmen boyunun bir kolundan, İkiz-Boylu ve 22 Türkmen’in 24 Boyunu tamamlayıcı “Kalarç/Kalaç”ın, eski “Gogaren/ Gugar’k/Gugaret” Eyaletinin en batı sancağına ad verdiği de düşünülmektedir (Kırzioğlu, 1992, s. 206). Hem yer adlarında hem de günlük kullanılan kelimeler konusunda örnekleri arttırmak mümkündür.

Sonuç

Tarih boyunca pek çok topluluğa ev sahipliği yapmış olan Doğu Karadeniz Bölgesi, farklı dillerin ve kültürlerin birleştiği bir konumdadır. Kültürel ve demografik anlamda çok çeşitliliğin yaşandığı katmanlı bir bölge olan bu saha, zenginliğin doğurduğu bazı sıkıntıları da bünyesinde barındırır. Çeşitli toplulukların farklı zaman diliminde bölgede etkin olması, eski dönemden itibaren çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle bölge tarihini Yunanlı kolonicilerle başlatmak başlı başına bir hatayken, kolonicilerden önce var olan otokton halkların kökenini kendi milletlerine bağlama hadisesi diğer bir tarihi hata olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu otokton halkların kimliğini aydınlatacak yeterli veri olmamasına rağmen Gürcülerin bu toplulukları Kartvel ırkına mensup gösterme çabası ideolojik bir takım emellerinin olduğunu açıkça göstermektedir.

Gürcü milli görüşü çerçevesinde Lazları, Gürcü kökenli göstermek, Hemşinlileri Ermeni olarak lanse etmek, Çepnilerin Türklüğü zayıf deyip onları Laz olarak (Ç’ani) göstermek tarihi gerçeklikle örtüşmemektedir. Ayrıca tarihi tezleri ortaya atarken söz konusu bölgedeki kadim Türkleri yok sayma, ilimle çelişen bir diğer husustur. Gürcüler bu tezleri ortaya atarken temel isteği -Fahrettin Kırzioğlu’nun söylediği gibi- Soğuk Savaş döneminin de etkisiyle, Sovyet Rusya güdümlü Gürcistan SSC’nin kadim halk görüşünden hareketle Doğu Karadeniz’i bilhassa Artvin ve çevresini kendi topraklarına bağlama düşüncesidir.

Türk milli görüşü veya Türklerin tarih anlamındaki resmi ideolojileri denilen husus, Fahrettin Kırzioğlu üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır. Çünkü Kırzioğlu, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Türklük çalışmalarının banisi konumundadır. Onun Lazlar/Çanlar-Çanarlar, Hemşinliler gibi toplulukları İskitlerin bir koluna bağlamasına yönelik görüşleri Gürcü bilim insanları ve Türkiye’deki bazı çevrelerce yoğun eleştiriler almasına neden olmuştur.

Bu çalışmada isimlerini zikrettiğimiz toplulukların etnik kökenine yönelik bir yorum yapmaktan kaçınmaya çalıştık. Asıl amacımız hem Türk tarafının hem de Gürcülerin ileri sürdüğü görüşleri karşılaştırmalı olarak aktarmaktır. Mümkün olduğu ölçüde Gürcü görüşlerine Gürcüce eserleri incelemek suretiyle analizler yapmaya çalıştık. Doküman

analizi metodunu kullandığımız bu çalışmada iki kadim milletin bir bölge hakkındaki temel ideolojilerini ön plana çıkaran görüşler vurgulanmıştır.

Kaynakça / References

- Aksamaz, A. (2011). *Doğu Karadeniz’de Resmi İdeolojiler Kuşatması*. Ankara: Belge Yayınları.
- Aksoy, M., Koyuncu, R. (2017). *Anadolu Türk Etnolojisinde Hemşinliler-Horumlar-Gregoryenler-Lazlar*. Y. Kalafat (Ed.), *Çamlıhemşin’de Koç-Koyun Başlı Mezar Taşları ve Yöresel Çoraplar*. Ankara: Berikan Yayınevi, 85–97.
- Allen, W. E. D. (1929). The March Lands of Georgia. *The Geographical Journal*, 74(2), 135–156.
- Artvinli, T. (2013). *Artvin Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Aslan, T. (2006). Hemşinilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Batsaşı, T. (1988). *Çrdilo Ağmosavlet Anatoliaşi Etno-Religiuri Prosesemi*. Tbilisi.
- Berdzenişvili, N., Canaşa, S. (1997). *Gürcüstan Tarihi*, (H.Hayrioğlu, Çev.), İstanbul: Sorun Yayınları.
- Berkli, Y. (2007). Erzurum ve Erzincan Çevresinde Görülen Koyun, Koç ve At Biçimli Mezar Taşları ve Sanat Tarihindeki Yeri (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bijışkyan, M. (1969). *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (1817-1819)*. (H. Andreasyan, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Bilgin, M. (2010). *Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bryer, A. (2018). *Lazlar ve Tzanlar Üzerine Bazı Notlar*. (E. Gültekin, Çev.). *OGNİ*, 8, 5–23.
- Cikia, S. (1956). *Gurcistanis Vilaietis Didi Davtari*. III, Tbilisi: Piliogiur Metsnierebata Doktoris Sametsniro Harishis.
- Demircioğlu, İ. (2019). (Ed.). *Karadeniz’de İsyân Mübadele ve Propaganda*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Demirel, M. (1996). *Birinci Dünya Harbinde Erzurum ve Çevresinde Ermeni Hareketleri (1914-1918)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Gogebaşvili, İ. (1868). *Bunebis Gari*. Tbilisi: Sakartvelos Gurtit.
- Günaltay, Ş. (1951). *Yakın Şark IV Perslerden Romalılara Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Haçikyan, L. (1996). Hemşin Gizemi. (B. Avedisyan, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Hann, İ. B. (1995). Myth and History on the Eastern Black Sea Coast. *Central Asian Survey*, 14(4), 487–508.
- Hann, İ. B. (2019). İkinci Büyük Savaştan Sonra Gürcülerin Türkiye’den Toprak Talebine Dair Bir Belge. (O. Uravelli, Çev.). *Bizim Ahıska*, 53(15), 24–25.
- Janashia, M. (2010). Gürcü Dilindeki Türkçe Kökenli Özel İsimler. Çev. A. Ertuğrul, A. Chulukhadze. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17, 115–129.
- Kalafat, E., Erol, M. (2017). Anadolu Türk Etnolojisinde Hemşinliler-Horumlar-Gregoryenler-Lazlar. Y. Kalafat (Ed.), *Anadili Lazca Olan Artvinli Türklerde Halk Kültürü*. (s. 203-249), Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kaukçişvili, S. (1972). *Vahuşti Bagrationi Ağtsera Sakartvelos Sameposa*. Tbilisi.
- Kazbegi, G. (2019). *Bir Rus Generalinin Günlükleri Türkiye Gürcistanı’nda Üç Ay*. (R. Atan, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Kızıoğlu, F. (1992). *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları’nda Kıpçaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kızıoğlu, F. (1970). *Lazlar/Çanarlar. VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, c.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koh, K., Spenser, O. (1981). *Tsnobebi Sakartvelos da Kavkasiis Şesaheb*. Tbilisi.

- Ksenophon (2015). *Anabasis*. Çev. A. Çokona. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Marr, N. (1925). Tsitirebuli Naşromebi. *Tbilisi*.
- Melaşvili, A. (1968). *Gürcüstan*. İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- Öztürk, Ö. (2016). *Pontus Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Siharulidze, Y. (1958). *Samhret Dasavlet Sakartvelos Tofonomika*. Batumi.
- Siharulidze, Y., vd. (2005). *Doğu Karadeniz Halklarının Tarihi ve Kültürleri*. (H. Hayrioğlu, Çev.). İstanbul: Sorun Yayınları.
- Subaşı, Ö. (2012). Artvin ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 12, 9–24.
- Sümer, F. (2016). *Oğuzlar*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Sümer, F. (1993). Çepni. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 8, 269–270.
- Şilakadze, İ. (1983). *Somhur Kartuli Enebis Şehvedrebi Ağmosavluri Filologia*. Tbilisi.
- Tarhan, T. (1979). Eskiçağda Kimmerler Problemi. *VIII. Türk Tarih Kongresi Ayırbaşım*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 355–360.
- Tarhan, T. (2002). Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler. *Türkler*, 1. Ankara, 597–610.
- Tellioğlu, İ. (2009). XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri. *Trabzon: Serander Yayınları*.
- Tellioğlu, İ. (2005). Kimmer ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27, 237–245.
- Tellioğlu, İ. (2009). Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun Karadeniz Türk Tarihi Araştırmalarına Katkıları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 180, 19–39.
- Tellioğlu, İ. (2016). Lazlar. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ek-2, 149–150.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Turan, Z. (2006). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uyğur, S. (2010). Yusufeli Ağzındaki Kıpçakça Kelimeler. *Geçmişten Geleceğe Yusufeli Sempozyumu*. M. Demirel, M. Akıllı (Ed.), Artvin, 341–344.
- Uyğur, S. (2017). 1595 Tarihli Defteri-i Mufassal-ı Ahıska'daki Türkçe Kökenli Kişi Adları Üzerine. *Vakanüvis*, 1(2), 587–665.
- Vanilişi, M., Tandilava, A. (2005). Lazların Tarihi. (H. Hayrioğlu, Çev.). İstanbul: Etik Yayınları.
- Wakizaka, K. (2015). Sovyet Sonrası Gürcistan'daki Ulusal Kimliğin Oluşumunda Türk-İslam İmajı. *Yeni Türkiye Kafkaslar Özel Sayısı*, 78, 57–71.
- Zehiroğlu, A. M. (2000). *Antik Çağlarda Doğu Karadeniz*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- <http://www.gurcu.org/ermenilerden-artvin-ve-coruh-havzasi-ile-ilgili-yanlar-icerigi-814.html>
- <https://www.demokrathaber.org/ahmet-ozkan-melasvili-ve-hayri-hayriogluyu-andik-makale,1585.html>
- http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/kalafat_cepni.pdf

Ekler

Ek 1

Cumhuriyet Gazetesinin 1945 tarihli nüshası. "Soğuk Bir Şaka"
başlığı ile olayı kamuoyuna duyuruyor

Ek 2

İ.C.
İSTANBUL
CUMHURİYET SAVCILILIĞI BASIN BÜROSU
1969/3 Hz

TAKİPSİZLİK KARARI

Ahmet Özkan Melaşvili tarafından yazılan ve İstanbulda aksi Seda Matbaasında basılmış olan Gürcüstan isimli kitabın 6 Türk Devletinin Birliğini bozmak Türklüğü ve İslamı tahkir) 1 muhtazammın bulunduğu Seda Matbaası evrak suç yeri itibarı ile Erzurum C.Savcılığından İstanbul C.Savcılığına gönderilmekle Savcılığımıza ait Hz. 1968/553 sayılı dosya celbedilerek yeniden yapılan tetkikat ve tahkikat neticesinde:

Erzurum C.Savcılığının Hz.1968/3218 sayılı dosyanın tetkiki ile bahsi geçen kitabın Tahsin Akın isimli şahsın ihbarı üzerine Erzurum C.Savcılığına takibe alındığı, Bu mevzuatı bilirkişi mütalaaasına müracaat edildiği ve Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Öğretim Görevlisi Dr.M.Fahrettin Kırzoğlu tarafından tanzim kılınan 16 Aralık 1968 tarihli bilirkişi raporunda kitabın münderecat ve muhteva bakımından (1-Türkiyeyi Farcaılamayı gözeten,2- Türklüğe ve İslamla Hakereti tazammun eden) Bir mahiyet taşıdığını bildirdiği bunun üzerine Erzurum C.Savcılığına Aynı yer Salih Ceza Mahkemesinden alınan 1968/202 sayılı 16.12.1968 tarihli kararla Kitabın toplatılması cihetine gidildiği daha sonra Erzurum C.Savcılığına Tahkikata devam olunuyarak Suç yeri mülhazası ile evrakın savcılığımıza tevdi edildiği görülmüştür.

İstanbul C.Savcılığının Hz.1968/553 sayılı dosyanın tetkikinden ise: Ahmet Özkan tarafından yazılan ve 1968 yılında İstanbulda aksi Seda Matbaasında basılan Gürcüstan isimli kitabın İstanbulda negrine müteakkin Savcılığımızın 14.11.1968 tarihinde takibe alındığı ve T.C.K.159 Maddesi ile sair tekmil Mer'ii mevzuatımıza muhalif bulunup bulunmadığı bakımından bilirkişi sıfatı ile Ord.Prof.Dr.Recai Galip Okandan, Prof.Dr.Sahir Erman ve Prof.Dr.Seleuk Özçelik'in mütalaaalarına müracaat edildiği adı geçen Profesörlerin ittifakla tanzim eyledikleri 18.11.1968 tarihli Mufasssal, Müdellet ve esbabı mucibeli raporda sarahaten (Kitabın T.C.K. 159 ncu maddesine aykırı bulunmadığını diğer Mer'ii mevzuata da aykırılık bakımından incelendiğini, Sovyet Rusya'ya ve Sovyet rejimine karşı cephe almış olması, Gürcüstanın Millî bağımsızlığını daima müdafaa etmiş olması muvacehesinde ve özellikle Türkiye'de yagayıpta Türk vatandaşları olan Gürcülerin ayrı bir millet oldukları ve bağımsız Gürcüstanı katılmaları yolunda bir telkine tesadüf edilmemesi karşısında, mer'ii mevzuatımıza başka yönde aykırılık müsaade edilmemiştir) denildiği ve iş bu raporun Savcılığımıza tatminkar görüldükçe, Kitapların toplanması cihetine gidilmemekle beraber 1968/553 sayı ile 21.11.1968 tarihinde takipsizlik kararı verildiği anlaşılmıştır.

Bu durum muvacehesinde Ed.Fak.Tarih Öğretim Görevlisi Dr.M.F. Kırzoğlu tarafından tanzim edilen 16.12.1968 tarihli raporla İstanbul Hukuk Fakültesine mensup Prof.R.G.Okandan, Prof. Sahir Erman ve Prof.S.Özçelik tarafından bilittifak tanzim olunan 18.11.1968 tarihli bilirkişi raporu yeniden tetkik ve mukayese edilmiş, takipsizlik kararına mesnet olan 18.11.1968 tarihli raporun, daha mufasssal, daha müdellet, daha tatminkar ve daha esbabı mucibeli ve mukni olduğu görülmüştür.

Bu sebeblerle 1968/553 sayı 21.11.1968 tarihli takipsizlik kararının değiştirilmesine ve dolayısıyla teakibat icrasına mahal bulunmadığına ve toplanan kitapların idadesine C.M.U.K.163 ncu maddesi mucibince 4.1.1969 tarihinde karar verildi.

İSTANBUL CUMHURİYET SAVCI YARDIMCISI

Enis MURATOĞLU

1969 tarihli Ahmet Özkan M. hakkında verilen takipsizlik kararına dair metin